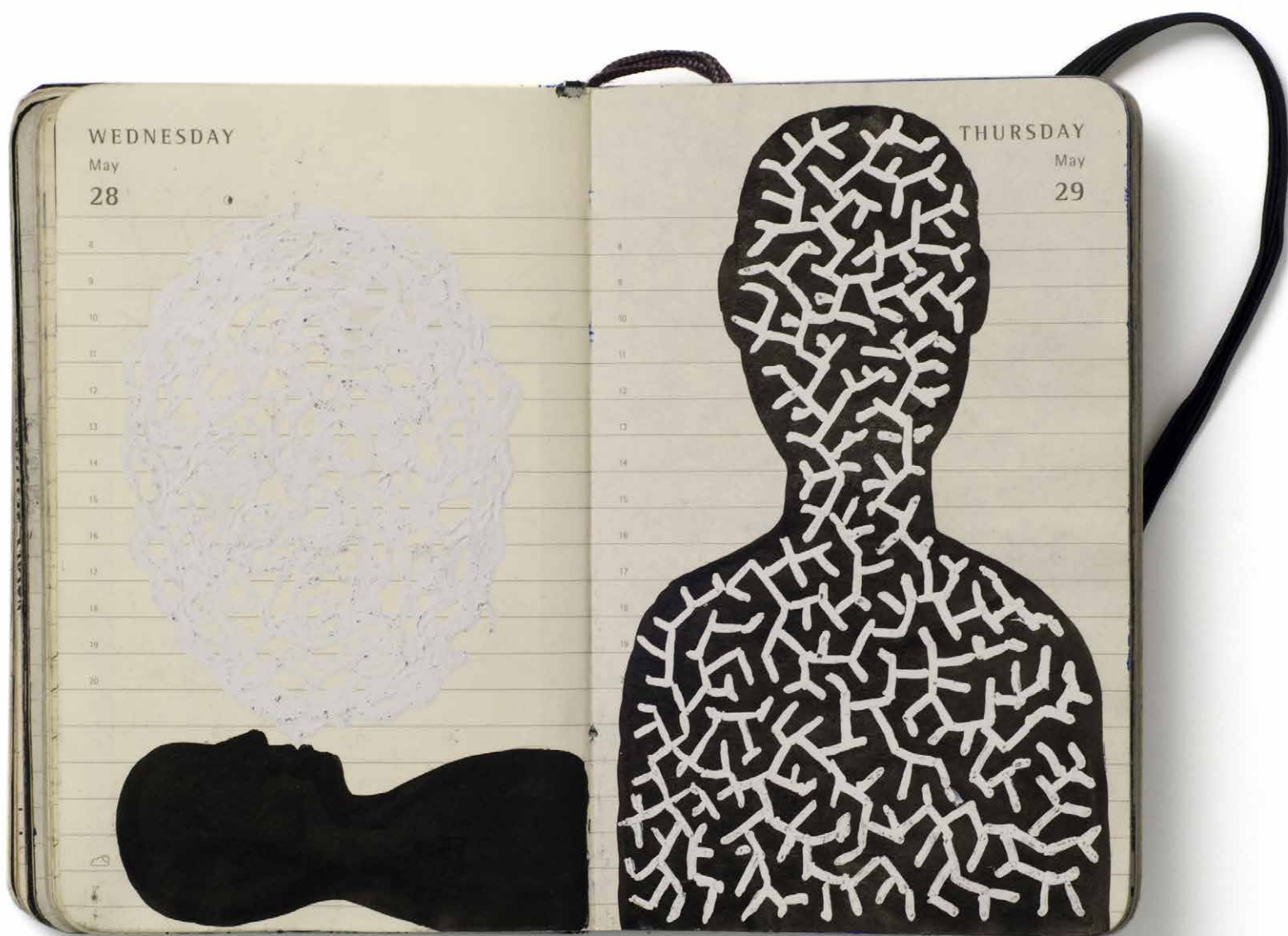

P+
SPECIAL
Jaargang 21
Week 39 | 2022

Waarom de wereld
niet van **groei** afwil

Bbp een leeg cijfer

De bizarre geschiedenis van een **groeicijfer**

De wereldeconomie moet krimpen. Grondstoffen raken op. De natuur is overbelast. Toch jaagt het bruto binnenlands product (bbp/GDP) in vrijwel alle landen ter wereld overheden op om steeds maar verder door te groeien. Geen land wil graag stilstand, laat staan krimp. Hoe is het mogelijk dat een enkel cijfer ons naar het einde van de planeet jaagt? Hoe is dit streven naar eeuwige groei ontstaan?

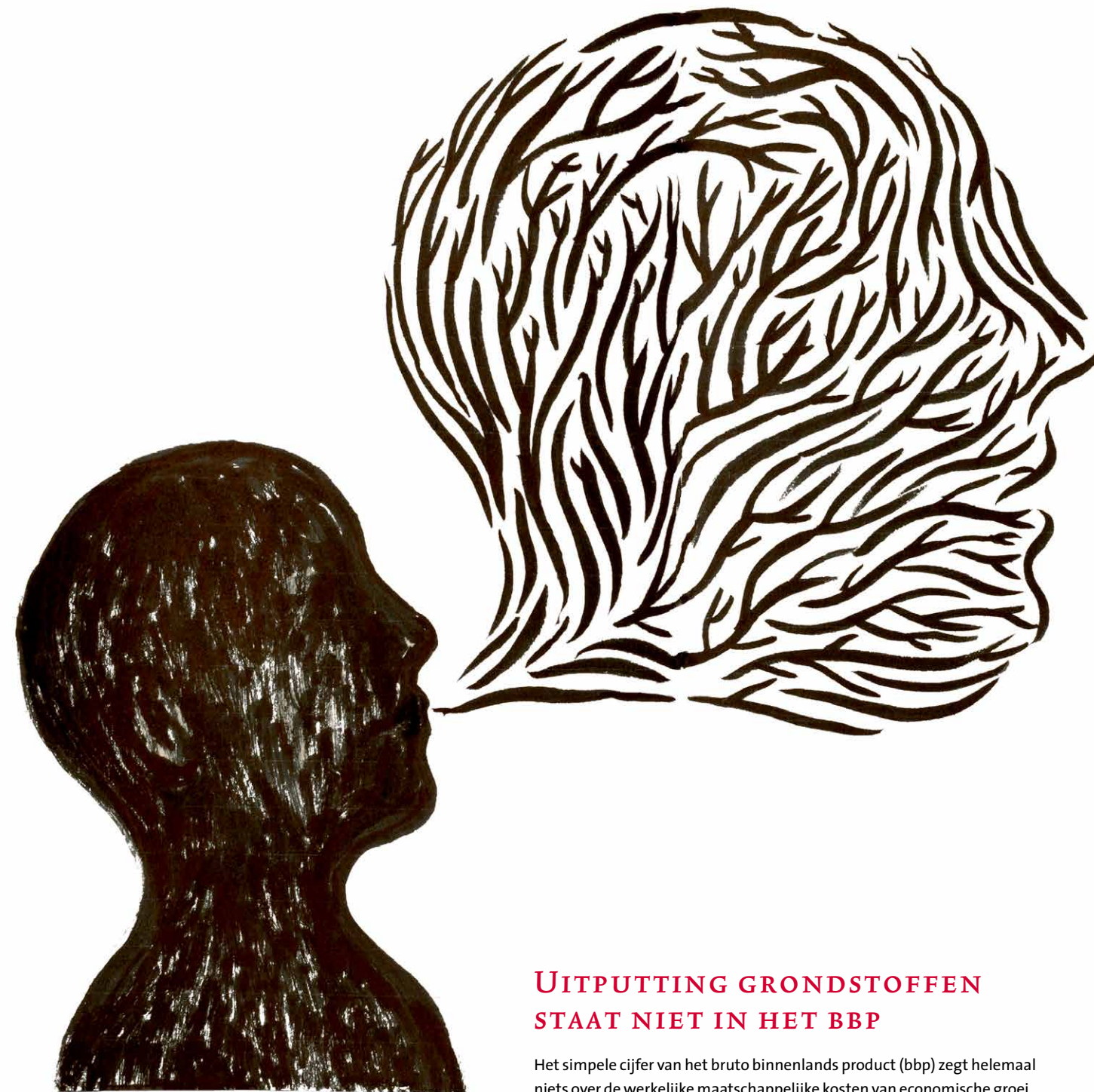
Bbp/GDP

In dit artikel worden steeds de termen bbp (bruto binnenlands product) en GDP (Gross domestic product) gebruikt, ook al vervangen deze oudere begrippen als bnp (bruto nationaal product) en GNP (Gross National Product). Er zit verschil tussen. Het oude bnp telde ook de producten en diensten van Nederlandse bedrijven buiten de landsgrenzen, maar niet de inspanningen van buitenlandse bedrijven gevestigd in Nederland. Het bbp draaide dat in de jaren 90 om door alleen de productie binnen de landsgrenzen te meten.

Het bruto binnenlands product (bbp) is het meest krachtige statistische nummer in de geschiedenis van de mensheid. Wereldwijd gebruikt als gross domestic product (GDP) heeft het enorme impact op beleidsmakers. Vooral politici meten er het economische succes van hun beleid aan af. Het Amerikaanse ministerie van Handel beschouwt het GDP zelfs als de 'grootste uitvinding van de twintigste eeuw'. En toch is het bbp niet meer dan een rekenmethode, een maatstaf om de stand van zaken van een land weer te geven. Het bbp is het totaal van alle goederen en diensten die in een bepaalde periode zijn geproduceerd. In combinatie met het magische doel 'groei' dient het als de sleutel voor het vaststellen van economische ontwikkelingen en vooruitgang. Het is voor bijna alle regeringen van deze wereld een ijkpunt, zowel voor rijke als arme landen. Daarom kunnen alle nationale cijfers zelfs bij elkaar worden opgeteld om als thermometer voor de wereldeconomie te dienen. Wat een misvatting is. De temperatuur die Celsius aangeeft is niet aan discussie onderhevig; het is een feit, geen mening die kan veranderen. Het GDP is dat wel. Het is een politieke visie op nationale productiecijfers, met een lange en fascinerende ontstaansgeschiedenis, gestoeld in twee oorlogen.

Lepeniez ging eeuwen terug

De Duitse hoogleraar politieke wetenschappen Philipp Lepeniez (1971) publiceerde in 2014 de 'biografie' van het bbp: 'The Power of a Single Number'. Zo boeiend was zijn onderzoek, dat het na 2016 in de Engelse vertaling de wereld over ging. Want: deze eeuw van eindige grondstoffen schreeuwt om een aanpassing van het rekensysteem. Tegelijkertijd blijven regeringen bij dit systeem zweren. Hoe heeft het zo ver kunnen komen? Om dat te begrijpen groef professor Lepeniez zich een weg in de

UITPUTTING GRONDSTOFFEN STAAT NIET IN HET BBP

Het simpele cijfer van het bruto binnenlands product (bbp) zegt helemaal niets over de werkelijke maatschappelijke kosten van economische groei.

economische geschiedschrijving en ging vele eeuwen terug. Dat lijkt overdreven, want voor de Tweede Wereldoorlog had nog nooit iemand van het bbp/GDP gehoord. Maar Duitsers zijn nu eenmaal grondig en het verhaal en de mensen erachter zijn fascinerend.

Het idee om een nationaal inkomen te becijferen is van de Brit William Petty (1623 - 1687). Het was een alleskunner; arts, muziekleraar, statisticus, volksvertegenwoordiger, cartograaf, ondernemer en auteur. Tot die tijd beperkten politieke leiders zich tot het optellen van belastingen en de rijkdom van burgers. Petty leefde in een turbulente tijd met een burgeroorlog en aanvallen van de Hollanders. Admiraal Michiel de Ruyter voer

zelfs de Thames op om daar de Britse vloot te bombarderen. Mislukt als matroos door zijn slechte zicht, waardoor hij een schip op een zandbank liet lopen, bleef Petty met een gebroken arm achter op een strand in Frankrijk. Hij kon gelukkig zijn hoofd nog gebruiken. De mislukte zeeman werd opgevangen door Jezuïeten die hem opleidden, waarna hij tot in Utrecht, Leiden en Amsterdam toe zijn studies vervolgde. Beroemd werd hij toen hij in Engeland het lichaam van een vrouw reanimeerde, nadat zij aan de galg zou zijn gestorven. Hij reisde daarna in het Britse leger van generaal Oliver Cromwell naar het rebellerende Ierland, waar hij op dubieuze wijze eigenaar werd van grote stukken grond. Petty schreef daarna een boek en een essay waarin hij de eerste

› systematische calculatie voor een nationaal inkomen maakte. Hij baseerde zich daarbij op de veronderstelde kosten van levensonderhoud (voedsel, wonen, kleding en andere basisbehoeften) vermenigvuldigd met de geschatte omvang van de bevolking. Hij kwam op 40 miljoen Britse ponden uit. Petty berekende vervolgens dat wanneer rijkdom door landbezit een nationaal inkomen van 15 miljoen Britse ponden opleverde, de resterende som van 25 miljoen wel door arbeid moest worden gegenereerd. Het lijkt nu voor de hand liggend, maar deze denkrichting was toen een totaal nieuwe manier om zicht te krijgen op de economische activiteiten in een land. Bovendien betaalden tot dan toe alleen grondbezitters belasting, niet de overige bevolking die dus samen veel meer waarde door arbeid wisten te creëren dan de Britse landadel.

Petty kreeg het idee van een nationaal inkomen

Eerder dan Karl Marx ontdekte Petty dus de economische kracht van de arbeider. Marx betitelde hem later dan ook als de 'grondlegger van de moderne politieke economie'. De Britse pionier rekende verder en stelde dat met een belastingdruk van 10 procent op alle Britse uitgaven, het land permanent 100 duizend soldaten zou kunnen bekostigen, 30 duizend paarden en 40 duizend mariniers. Aldus legde hij vast in stukken onder de titel 'Political Arithmetick', die geheim bleven en alleen onder de bestuurders van het land werden gedeeld. Zijn zoon Lord Shelborne zou de documenten later publiceren. En nog veel later, om precies te zijn in 1749, kwam het meer algemene en veel neutralere begrip 'statistieken' op, dat de 'Aritmeticks' van Petty zou gaan vervangen.

Clark bedacht het concept 'groei'

Vele grote economische denkers volgden, waaronder de Schot Adam Smith. Pas de Brit Colin Clark, (1905 - 1989), zou op de schouders van Petty klimmen om verder te bouwen aan het systeem van bruto binnenlands product (bbp) of in het Engels bekend als gross domestic product (GDP). Opgeleid tot chemicus, met als hobby economie, formuleerde hij veel van wat vandaag de standaardelementen van het bbp zijn. Hij bedacht bovendien het concept van 'groei', dat voor regeringen van vandaag als heroïne voor drugverslaafden is. Clark stelde dat de mate van groei van het nationaal inkomen een meetlat voor economische vooruitgang zou kunnen zijn. Zo'n nationaal inkomen zou bovendien als een 'key perfor-

mance indicator' (KPI) kunnen fungeren om internationale vergelijkingen te maken. Volgens de auteur zou dit idee een revolutionair effect hebben; we zouden de wereld nooit meer anders dan zo kunnen zien. Maar dat kwam pas tientallen jaren later. Er was zelfs weer een oorlog voor nodig. Ook al kon Clark, anders dan zijn voorganger Petty, zijn gedachten vrij publiceren, ze resoneerden totaal niet bij politici of bij andere academici. Het waren de jaren van de Grote Depressie. Regeringen kozen voor protectionisme, het beschermen van producten van eigen bodem. In Nederland uitte zich dat in de oproep 'Koopt Nederlandsche Waar!'. John Maynard Keynes herkende wél de analytische kracht van Clark, toen toch nog maar 25 jaar oud. Keynes schreef een uitgever: 'Clark is een soort genie: hij is zowat de enige statisticus die ik ooit ontmoette die eerste klas werk aflevert'. Hij had alle redenen om Clark aan te bevelen, die op dat moment voor hem werkte op de Universiteit van Cambridge. Keynes werkte aan zijn grote werk 'The General Theory of Employment, Interest and Money', uit 1936. Clark voorzag hem van de statistische data die niemand anders voor hem kon genereren. Maar de basis van het GDP nam Keynes in dit werk niet mee. Die publiceerde Clark zelf, al in 1932 trouwens, in zijn werk 'The National Income 1924-1931'. Zonder veel response. Hoe serieus moet je zo'n hobby-econoom nemen?

Het gebrek aan erkenning deed de steeds verder verbitterende Clark naar Australië verhuizen, waar hij banen als topambtenaar kreeg aangeboden. Pas daar, *down under*, begon zijn wereldfaam. Katholiek geworden adviseerde hij uiteindelijk zelfs de Paus over een verbod op voorbehoedsmiddelen. Zelf zette hij dan ook acht zonen op de wereld, zo overtuigd was hij van zijn idee dat de groei van het bbp het probleem van overbevolking wel zou oplossen. Later geëerd door onder andere de toen nog Katholieke Universiteit Tilburg (toen afgekort tot KUT, nu KUB met de B van Brabant), bleef Clark echter tot aan de Tweede Wereldoorlog 'een roepende in de woestijn'. Er waren wel economische statistieken beschikbaar, maar ze werden niet systematisch en gecoördineerd ingezet voor nationaal beleid. Pas toen viel ook bij Keynes het kwartje.

Keynes becijferde de oorlogseconomie

De Britse econoom John Mayard Keynes (1883 - 1946) staat te boek als de grondlegger van de 'keynesiaanse economie'. Zijn theorie is de grondslag voor een sturende rol van de overheid in de macro-economie. Het is een inspiratiebron voor beleidsmakers in Europa, Amerika en een groot deel van de rest van de

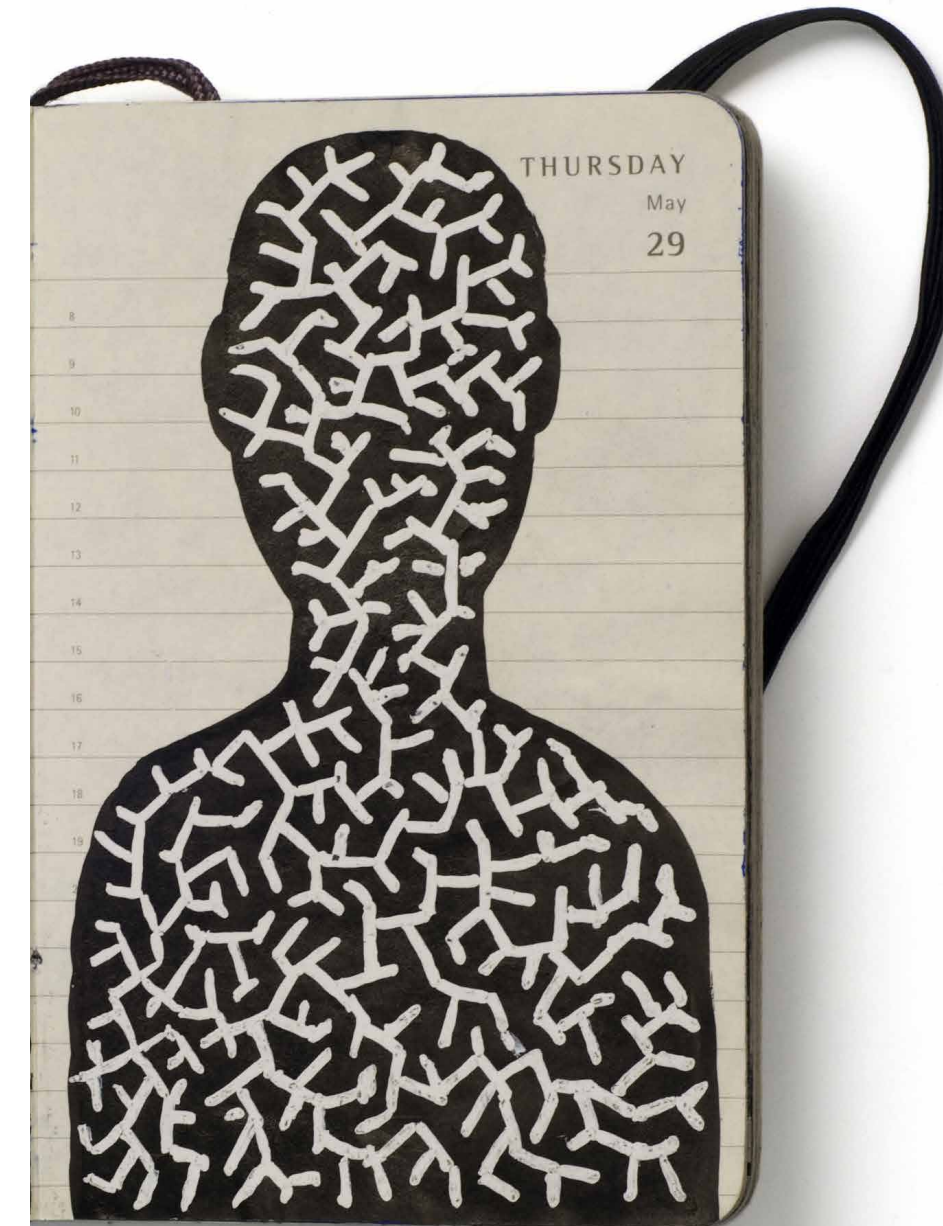
wereld. Keynes greep terug op het werk van zijn vroegere medewerker Clark toen bij de strijd tegen Nazi-Duitsland een grote behoefte ontstond aan data die de financiële armlslag van de geallieerden zouden kunnen aangeven. Wat kunnen we uitgeven aan manschappen en materieel? De oorlog werd zo de 'geboorte van de nationale rekening' en veroorzaakte een 'statistische revolutie'. Keynes ging met de belastingopbrengsten als grondslag aan het rekenen. Zijn financieringsplan presenteerde hij in 1940 in het boek 'How to Pay for the War'. Daarin betoogde hij dat er geen sprake kon zijn van vrijwillige bijdragen door de bevolking, in de vorm van *war bonds* om de oorlog te financieren. De staat moest een centrale rol gaan vervullen bij het overleiden van de economie. Dat leidde ertoe dat voor het eerst ook de overheidsuitgaven werden meegenomen bij het bepalen van de kracht en omvang van de economie. Hierdoor kon de Britse regering bepalen hoeveel geld er gestoken kon worden in de productie van tanks, schepen en vliegtuigen. Voor die tijd kon zelfs niemand vertellen hoeveel propellers voor vliegtuigen er in Groot-Brittannië werden geproduceerd.

Het is verbazingwekkend hoe sommige mensen uit die oorlogstijd tot op de dag van vandaag tot de verbeelding spreken. De naam van Winston Churchill duikt nog steeds op. Over de wiskundige Alan Turing, die de codes van de Duitse oorlogsmachine brak, is een autobiografische speelfilm gemaakt. Maar wie, buiten de wereld van *financials*, weet dat het toekomstige lot van de planeet wordt bepaald door de toen bedachte formule van Clark en Keynes, die kon worden teruggebracht tot één enkel cijfer, de droom van elke beleidsmaker? Vakgenoten van Keynes importeerden deze bril net op tijd naar de Verenigde Staten, waar de Japanners hun verrassingsaanval op Pearl Harbour hadden uitgevoerd. Volgens de Canadese econoom John Kenneth Galbraith was de sterke opleving van de economie als gevolg van de oorlogsuitgaven 'de beste demonstratie van de keynesiaanse ideeën die men zich kon wensen'. Want: opmerkelijk genoeg reageerde de bevolking met een grote koopdrift op de stijgende defensiebudgetten (In de VS na Pearl Harbour van 13 miljard dollar in 1941 naar 56 miljard dollar in 1942). De oorlogseconomie joeg ook de particuliere consumptie aan, met name de vraag naar producten van hoge kwaliteit: auto's, elektronica, mooie kleding. De werkgelegenheid steeg; er waren werknemers nodig om al die producten te kunnen maken. De werkweek werd langer. Er was geld. In januari 1945 gaf president Franklin Roosevelt bij de begrotingsbehandeling zijn economische formule prijs, door deze voor het eerst bij zijn naam te noemen: het 'Gross National Product' (GNP). De oorlogsuitgaven van de

+2,6 PROCENT

Zo eenvoudig willen beleidsmakers het graag hebben. Het bruto binnenlands product teruggebracht tot een percentage, om te zien hoe de Nederlandse economie draait. Dit jaar 2022 tot september dus +2,6 procent.

BRON: CBS

	0	20	40	60	80	100	x 1.000 euro
Luxemburg	War Loan Deposits		N. Y. STOCK EXCHANGE		Sales—		Stock and Add Dividend Rate. 00. High. Low. 2:30. chg.
Ierland	Rise to \$11,999,525		(Furnished by the Associated Press.)		Sales—		Stock and Add Dividend Rate. 00. High. Low. 2:30. chg.
Denemarken	In Capital Banks		Stock and Add Dividend Rate. 00. High. Low. 2:30. chg.		Sales—		Stock and Add Dividend Rate. 00. High. Low. 2:30. chg.
Zweden	Treasury War Loan deposits in Washington banks disclosed a gain		Adams Exp 1/4 2 17% 17% 17% -1		Address-M 2.35g 3 39% 39% 39% -1		Admiral Corp 1/4 4 8% 8% 8% -1
Nederland	an analysis of the October 6 call completed today by J. Russell Bolton, auditor of the National		Allegany pr pf 1 67 6		Alleg Lud 1.20g 22 35% 3		A. Chm & Dye 6 2 191 18
Finland	Loan deposits now total \$11,999,525. Total deposits in the 19 banks and trust companies on October 6		Alle Chm of 3/4 4 99		Alpha P Cm 2g 11 33		Amal Leath 35g 2 7
Oostenrijk	amounted to \$1,027,493,210, a gain of \$12,474,025 since the June 30 condition statement. Sixteen banks		Am Air of 3/4 4 7		Am Bosch 1/4g 3 1		Am Br Shoe 1.70g 15 4
België	advances being recorded by the Hamilton National and National Savings		Am Can of 7 70		Am Car & Pdy 3g 3		Am Ch&Cb 1.4g 5
Duitsland	Since December 31 total deposits have stepped up \$6,085,110 in the face of a decrease of \$13,666,159 in		Am Colorty 1.20g 2		Am Cyanamid 1g 34		Am Cyanid 1/4 pf 1
Frankrijk	regular deposits really gained more than \$19,000,000. In the past 12 months Treasury withdrawals of war Loan deposits totaled \$58,469,340.		Am Exprt L 2 23		Am & Wm Pur 14		Am & Wm Pur 14
Europese Unie	Deposits on October 6, 1947.		Am Hide 4		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Italië	banks held the following deposits on October 6, 1947:		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Malta	National Banks		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Cyprus	Bank of Washington 28,947,033		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Spanje	Hamilton 83,591,823		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Slovenië	Liberty 31,872,606		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Estland	Lincoln 34,964,111		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Tsjechië	Metropolitan 58,580,828		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Portugal	Riggs 713,477,1		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Litouwen	Second 30,690,3		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Slowakije	Savings Banks		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Letland	Commerce & Savings 15,713		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Griekenland	Industrial 3,940		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Hongarije	McLachlen 20,383		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Polen	Security Sav. & Com. 27,337		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Kroatië	Trust Companies		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Roemenië	American Security 150,221		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
Bulgarije	Munsey 21,546		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	National Savings 51,728		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	Washington Loan 41,404		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	Recapitulation		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	National Banks 815		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	Trust Companies 413		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	Lanston Boosts Divic		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	type Machine Co. have quarterly dividend of share, placing the sto annual basis. The v be paid on November holders of record, Nove stock has been having quarter with a 50 ce in August. Lanston earned \$		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	No comparison was was a strike on in th ago. The company ders it can nu 10 time. Chairman He Credit Bankers		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	President's three-Economic Advisers peake Chapter. R Washington Golf last night. He 3 and the present Nations. A larg more attended. Edward Macka		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	celain Enamel nual meeting R. W. Willi		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1
	open appo manager d headquarte been with		Am Hdd 1		Am Hdd 1		Am Hdd 1

NEDERLANDER STAAT OP EEN BBP VAN 49K

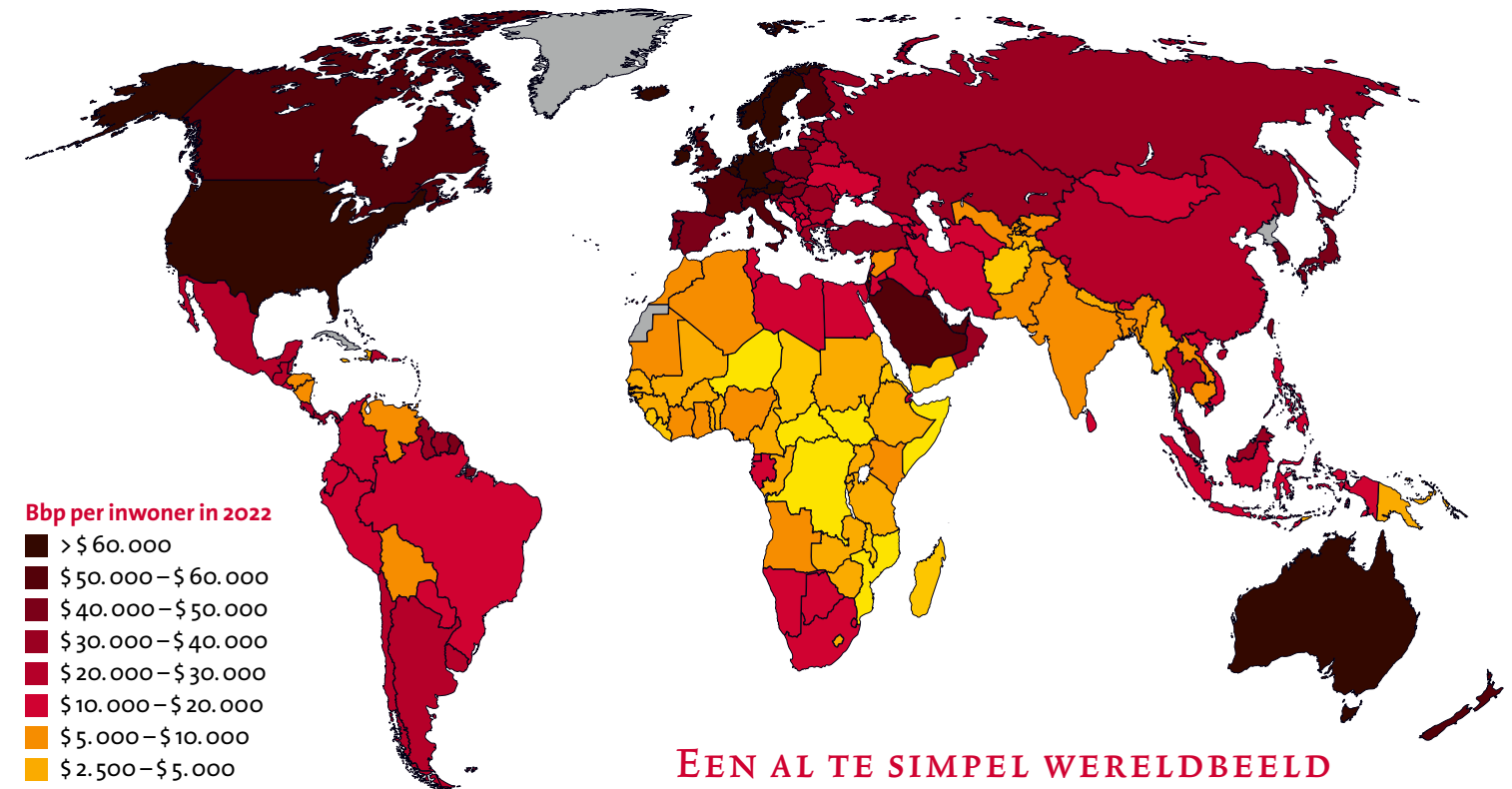
Het is het CBS dat het bbp bekend maakt en in samenwerking met Eurostat ook Europese vergelijkingen maakt. Zo kwam het Nederlandse bruto binnenlands product (bbp) per inwoner in 2021 uit op ruim 49 duizend euro. Daarmee zou Nederland op de vijfde plek binnen de Europese Unie staan. In 2020 stond Nederland nog op de vierde plaats. Het Nederlandse bbp per inwoner was anderhalf keer zo groot als het EU-gemiddelde.

➤ Amerikaanse overheid waren in dat jaar voor de helft verantwoordelijk voor dat ene fraaie eindcijfer. Tegelijkertijd ontbrak het Hermann Göring, die in Hitler-Duitsland verantwoordelijk was voor de economie, aan bruikbare statistieken. Wat hij aan cijfers wist te achterhalen leverde alleen maar verwarring op. De Nazi's planden de oorlog daarom noodgedwongen op ad hoc basis. De historicus Russell Weigley zou terugkijkend dan ook spreken over de Tweede Wereldoorlog als de 'Gross National Product War'. Ook in de daaropvolgende vreedstijd ging het GDP als systeem in de vorm van het Marshall Plan door met de verovering van de wereld. Al in de jaren 60 werd het op globale schaal toegepast, in dezelfde periode dat de Club van Rome voor het eerst waarschuwde dat er wel grenzen aan die bejubelde groei zaten.

Op zoek naar een alternatief bbp

Toen in westerse landen hoge levensstandaarden waren bereikt en de eerste naoorlogse generatie volwassen werd, startte de kritiek op de 'massaconsumptie' en de 'American Way of Life'. Nog steeds groeit de afkeer van het 'materialistische denken'. Steeds meer academici zijn op zoek naar een aangepast of alternatief systeem om welvaart of welzijn (of zelfs geluk) te meten, zeker duurzame denkers. Al in 2007 organiseerden het Europese Parlement, de OESO en

Europees bruto binnenlands product (bbp) per inwoner, 2021, lopende prijzen
BRON: CBS, EUROSTAT

Bbp per inwoner in 2022

- > \$ 60.000
- \$ 50.000 – \$ 60.000
- \$ 40.000 – \$ 50.000
- \$ 30.000 – \$ 40.000
- \$ 20.000 – \$ 30.000
- \$ 10.000 – \$ 20.000
- \$ 5.000 – \$ 10.000
- \$ 2.500 – \$ 5.000
- \$ 1.500 – \$ 2.500
- < \$ 1.500
- Geen gegevens

BRON IMF

EEN AL TE SIMPEL WERELDBEELD

Het laatste overzicht uit 2022 van het GDP van alle landen ter wereld. De kleuren zeggen hier iets over het inkomen per inwoner, maar niets over hun welzijn of geluk.

de Club van Rome een gezamenlijke bijeenkomst onder de naam 'Beyond GDP', oftewel 'Het bbp voorbij'. Want: het bbp meet niet wat burgers werkelijk van waarde vinden. Ook de VN wil afscheid nemen van dit cijfer. Secretaris-Generaal António Guterres stelde in 2021: "Wanneer winsten ten koste gaan van mensen en onze planeet, hebben we een onvolledig beeld van de werkelijke kosten van economische groei. Zoals deze momenteel wordt gemeten, slaagt het bbp er niet in om de menselijke en ecologische vernietiging van sommige bedrijfsactiviteiten te vangen. Ik roep op tot nieuwe maatregelen ter aanvulling van het bbp, zodat mensen een volledig inzicht krijgen in de effecten van bedrijfsactiviteiten en hoe we beter kunnen en moeten doen om mensen en onze planeet te ondersteunen." Zo staat het nu in 'Our Common Agenda' van de VN.

Maar hoe zulke indicatoren op te zetten, wanneer politici geen afscheid willen nemen van hun simpele vergelijkingscijfer? De nieuwe discussie over 'Degrowth' of 'Krimpeconomie' scherpt de tegenstelling tussen de groei-adepten en alternatieve denkers zelfs nog verder aan. Ook binnen de duurzaamheidswereld bestaat die kloof. Er is vrijwel geen onderneming met een mooi MVO-beleid te vinden die stelt dat winst niet nodig is om duurzame doelen te bereiken. De term 'People Planet Profit' was zo succesvol omdat er nog steeds winst gemaakt 'mocht' worden.

Het systeem van bbp/GDP heeft alle aanvallen tot nu toe dan ook glansrijk afgeslagen. Het is te mooi om in een enkel gesimplificeerd cijfer de economie van de VS te kunnen vergelijken met die van andere landen, tot Rusland toe. Elk jaar opnieuw, of zelfs elk kwartaal. Er is een 'Cult of Numbers' ontstaan, stelt de auteur Lepenies dan ook in de conclusie van zijn fascinerende geschiedenis. Maar al te gemakkelijk wordt vergeten dat alle getallen, ook die van het bbp/GDP, kunstmatig gefabriceerd zijn. Wat meet je wel? Wat laat je weg? Het zijn altijd menselijke keuzes. Hoe kun je bovendien met hetzelfde versimpelde cijfer de economie van de VS met die van Kenia of Vietnam vergelijken, waar het leven en de waarden van de mensen nagenoeg hetzelfde zijn, maar hun activiteiten en inspanningen op een andere manier in de statistieken komen en dus anders worden gemeten? ■

Literatuur
The Power of a Single Number
A Political History of GDP
Door Philipp Lepenies_

TEKST MARLEEN JANSSEN GROESBEEK EN JAN BOM + ILLUSTRATIES PEP CARRIO
/ @DIARIOVISUAL_PEP CARRIO (INSTAGRAM) + ART DIRECTION BUREAU
BOUDEWIJN BOER EN STUDIO 10 + UITGEVERIJ ATTICUS BV + WWW.P-PLUS.NL